

جمع‌بندی بنای عقلا:

۱. بنای عقلا را ممکن است به دو گونه تقریر کرد:
 (الف) عقلا وقتی در مسئله ای جاهل باشند به عالم مراجعه می‌کنند و مطابق با نظر عالم عمل می‌کنند.
 (ب) عقلا کسی که جاهل است و به عالم مراجعه نمی‌کند (و یا مراجعه می‌کند و به سخن عالم عمل نمی‌کند) را، (اگر در هلاکت افتاد) مذمت می‌کنند.
۲. اما به نظر می‌رسد هر دو تقریر، حاکی از یک بنا هستند چرا که حجیت عقلایی، یعنی مذمت عقلا (در فرض اصابت اماره عقلایی به واقع)؛ و لذا اگر می‌گوییم عقلا خود رجوع می‌کنند، به این معنی است که اگر مراجعه نکنند خود را مذمت می‌کنند.
۳. مهمترین اشکال بر اینکه گفته شده است «جواز تقلید، بنای عقلاست»، کلام مرحوم ایروانی است.
۴. مرحوم ایروانی^۱ گفته بود: بنای عقلا بر آن است که اطمینان حاصل کنند و اگر می‌گویند جاهل باید به عالم مراجعه کند (و مطابق نظر عالم عمل کند) به این جهت است که حرف عالم موجب اطمینان آنها می‌شود.
۵. ممکن است بتوان کلام ایشان را رد کرد و گفت اگر کسی به عالم رجوع کند ولی از سخن عالم، اطمینان حاصل نکند، و لذا به سخن عالم عمل نکند، در صورتی که دچار مخمصه شود، عقلا او را مذمت می‌کنند.
۶. ان قلت: جاهل بعد از مراجعه به عالم، گاه به سخن عالم ظن شخصی پیدا می‌کند و گاه ظن شخصی به خلاف آن پیدا می‌کند و گاه طرفین مسئله برای او مشکوک است. در این سه صورت ممکن است بتوان گفت که عقلا، قول عالم را برای جاهل حجت می‌دانند، چرا که ملاک را حصول ظن نوعی می‌دانند. ولی اگر جاهلی به عالمی مراجعه کرد و بعد از اطلاع از نظر عالم، اطمینان به خلاف آن پیدا کرد، در این صورت عقلا تبعیت از نظر عالم را ضروری نمی‌دانند.
۷. قلت: این به سبب حجیت اطمینان است که نوعی یقین عقلایی است و می‌تواند مانع حجیت هر ظن نوعی شود.
۸. اما نکته مهم و اشکال اصلی بر بنای عقلا آن است که:
 عقلا در امورات بسیار مهم، اصلاً ملاک خود را بر تحصیل اطمینان قرار می‌دهند و لذا در امورات مهم، اگر از قول یک عالم اطمینان پیدا نکنند، به علمای متعدد مراجعه می‌کنند (مگر اینکه امکان مراجعه به علمای متعدد و تحصیل اطمینان فراهم نباشد)
۹. پس «بنای عقلایی مراجعه جاهل به عالم» نمی‌تواند «ظن نوعی حاصل از قول فقیه در امور هامه» را ثابت کند.

۱. ن. ک: ص ۶۴ در ستاره

پس:

می‌پذیریم که بنای عقلا بر آن استوار است که در امورات غیر مهم باید جاهل به عالم تنزیلی (یا وجدانی) مراجعه کند و حتی اگر از قول او اطمینان پیدا نکرد، مطابق قول او عمل کند. ولی نمی‌توان احراز کرد که چنین بنایی در امورات مهم هم مستقر است. بلکه می‌توان مدعی شد در امورات مهم، بنای عقلا بر تحصیل اطمینان است (و لذا اگر از قول یک عالم چنین اطمینانی حاصل نشد، به ظن حاصل از قول عالم عمل نمی‌کند).

درس خارج فقه اقامه حسن عینی